

Paşa Qəlbınur poeziyasının üslub xüsusiyyətlərinə dair

Əlizadə Əsgərli

Filologiya elmləri doktoru

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: alizade.asgerli@gmail.com

Annotasiya. XX-XXI əsrlər Azərbaycan şeirinin nümayəndəsi olan Paşa Qəlbınur heca və sərbəst şeirin ənənələrinə bağlıdır. Şair poetik qidasını, əsasən, Mikayıl Müşfiq, Rəsul Rza, Əli Kərim, Fikrət Qoca və Vaqif Səmədoğlu poeziyasından alıb. O, Nazim Hikmət, Jül Verxarn, Uolt Uitmen, Vladimir Mayakovski, Sergey Yesenin, Qarsia Lorca və Anna Axmatova şeirinə də yad olmayıb. Onun poeziyası, ümumən, ədəbi-fəlsəfi cərəyanların təsirinə də məruz qalıb. Anaklazalıq, yəni hecalı sərbəst, sinkretik vəzn onun yaradıcılıq üslubu, bədii mətni üçün səciyyəvidir. Məqalədə bütün bunlarla bərabər, sənətkarın poeziyasının mövzu, ideya-məzmun və sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə diqqət yetirilib.

Açar sözlər: Paşa Qəlbınur, sinkretik vəzn, ədəbi cərəyanlar, həkim-şair

Məqalə tarixi vəsiqəyə qəbul edilmişdir. 24.11.2022 qəbul edilmişdir.

On the stylistic features of Pasha Galbinur's poetry

Alizade Asgerli

Doctor of Philological Sciences

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan.

E-mail: ataemi@rambler.ru

Abstract. Pasha Galbinur, a representative of Azerbaijani poetry of the XX-XXI centuries, is closely connected to the traditions of syllabic and free verse. The poet benefited mainly by the poetry of Mikayil Mushfig, Rasul Rza, Ali Karim, Fikret Goca and Vagif Samadoglu. He was familiar with the poetry of Nazim Hikmet, Jules Verkharn, Walt Whitman, Vladimir Mayakovsky, Sergey Yesenin, Garcia Lorca and Anna Akhmatova. His poetry, in general, was influenced by literary and philosophical movements. Anacalasis, i.e. free syllable, syncretic rhythm is characteristic of his creative style and literary text. Along with all this, the article comprises the topic, idea-content and artistry features of the artist's poetry.

Keywords: Pasha Galbinur, syncretic rhythm, literary movements, doctor-poet

Giriş / Introduction

Şair və esseist Paşa Qəlbınur XX-XXI əsrlər Azərbaycan şeirimizin nümayəndəsidir. Onun poeziyası heca və sərbəst şeirimizin gələnlərinə bağlıdır. P.Qəlbınur bədii qidasını, əsasən, Mikayıl Müşfiq, Rəsul Rza, Əli Kərim, Fikrət

Qoca və Vaqif Səmədoğlu poeziyasından alıb. Bununla belə, o, Nazim Hikmət, Jül Verxarn, Uolt Uitmen, Vladimir Mayakovski, Sergey Yesenin, Qarsia Lorca və Anna Axmatova şeirinə də yad olmayıb. Onun poeziyasında ədəbi-

fəlsəfi cərəyanların təsirləri də müşahidə olunur. Şairin poetik fikrində modernizm əlamətləri bəzən sürreal, bəzən ekzistensial qavrayışda olub, poetik düşüncələri Anna Axmatova, Vaqif Səmədoğlu poeziyası kimi akmeizm xüsusiyyətlərindən də xali deyil. Bu şeirlər yapon xokularının poetik strukturuna da yaxındır [1]. Anaklazalıq, yəni hecalı sərbəst, sinkretik vəzn onun yaradıcılıq üslubu, bədii mətni üçün səciyyəvidir.

Əsas hissə / Main Part

Paşa İsmayıl oğlu Musayev (Qəlbınur) 1952-ci il martın 30-da Şəmkir rayonunun Çinarlı kəndində dünyaya gəlib. 1958-1968-ci illərdə Çinarlı kənd orta məktəbində, 1968-1974-ci illərdə N.Nərimanov adına Azərbaycan Tibb İnstitutunun müalicə-profilaktika fakültəsində oxuyub, institutu fərqlənmə diplomu ilə bitirib. 1974-1978-ci illərdə Gəncə və Bakı şəhərlərində göz həkimi işləyib. 1978-ci ildə S.M.Seçenov adına I Moskva Tibb İnstitutunun aspiranturasına daxil olub, 1981-ci ildə akademik-oftalmoloq, M.M.Krasnovun rəhbərliyi ilə namizədlik, 1987-ci ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə edib. 1987-ci ildə SSRİ Yazıçılar İttifaqının üzvü olub. P.Qəlbınur Azərbaycan, Türkiyə, Rusiya, Türkmənistan, İran, İsviçrə, Hollandiya, ABŞ, Kanada, Almaniyada keçirilən elmi konfranslarda, konqreslərdə simpoziumlarda iştirak edib. "Rəngli göz yaşları" kitabına görə Araz ali ədəbi, 1999-cu ildə "Azərbaycanda elmin, maarifçiliyin inkişafında xidmətlərinə görə" Yusif Məmmədəliyev adına mükafata layiq görülüb.

P.Qəlbınur "Ay bir əlçim buluddur" (1984) [2], "Payız məktubu" (1987) [9], "Rəngli göz yaşları" (1990) [10], "İtmiş həsrət kimi" (1996) [6], "Təbiət poeziyanın fəlsəfi əyanı kimi və ya maye işıq" (2002) [11], "Ağlıma gələnlər başıma gəldi" (2003) [8], "Qara su. Göz dağı" (2012) [7] və "İdrak ətri" (2013) [5] kitablarının müəllifidir.

Sənətkarın həyat və yaradıcılığı haqqında Aybəniz Əliyevanın "Paşa Qəlbınur" (1996) [3], Altay Məmmədovun "Qəlbınur poeziyası XXI əsrin astanasında" (1999) [1, s.203], Vaqif Yusiflinin "Qəlbınur" (1999) [12], Əlizadə Əsgərliyə "Fərdi üslubun poeziyası" (2017) [4] adlı monoqrafiyaları, habelə məqalələr çap olunub.

XX-XXI əsr poeziyamızın nümayəndəsi olan P.Qəlbınur mühakiməli şairdir.

P.Qəlbınur poeziyasında ənənəvi bənd-qafiyə xüsusiyyətləri azdır. Sənətkar ənənəvi formaların yazım (qoşma, gəraylı, müxəmməs və s.), aşıq şeiri şəkillərində az şeiri vardır. Onun poeziyası daha çox sintezləşdirilmənin nümunəsidir. AMEA-nın müxbir üzvü Azad Rüstəmovanın yazdığı kimi, "Ənənədən yenilikçi ruhunda barınmanın ən bariz, parlaq nümunəsidir Qəlbınur şeirləri".

P.Qəlbınur mövzuya, predmetə çoxtərəfli poetik baxış ifadə edir, onun analitik təhlili, mühakimə məntiqli şeirlərində poetik çalarlar fərdi xüsusiyyətdir. Təhdid, ifşa P.Qəlbınur poeziyasında ideya-məzmun daşıyıcısıdır. O, məzmunu qabardanda, adətən, formanın yeni məcazlarından faydalanır. P.Qəlbınur şeirində epik-lirik təsvir təhkiyəsi az görünür.

Sənətkar şeirlərini bəzən bədii publisistika üzərində kökləyir, – forma-mətni belə müəyyənləşdirir, – lakin onu sonadək davam etdirmir.

Müəllifin şeirlərində diqqəti çəkən cəhət "şairin müəyyən ölçü daxilində eksperimentdən, fəal forma axtarışından sərf-nəzar etməməsidir" [1].

P.Qəlbınur poeziyasında da Vətənin obrazı yaradılıb ("Vətən", "Duz saray", "Xəyalımda yallı getdi dağlarımız", "Üç alma" və başqaları).

Paşa Azərbaycan "mən"-ini birliyə səsləyir. Şair "Duz saray" şeirində həmrəylik və səmimiyyət düşüncəsini tarixin "gözündən keçirib" təzə poetik duyumda günümüzə yetirib. Naxçıvan Duz mədəninə 8 otaqlı qədim saray tapılıb. Şair bu faktı mənalandırıb:

*Deyərlər ki,
Ucaboylu Burla xatun,
Qorqud babam
Sənə
Bu gün mənə deyiləsi*

Söz tapşırıb.
Nəsil-nəslə
Min illərlə qurtarmayan
Dağ tapşırıb, duz tapşırıb. [8, s.140]

P.Qəlbinur poeziyasında da Araz çayı ayrılığın obrazı kimi mənalandırılıb (“Xəyalımda yallı getdi dağlarımız”, “Üç alma”, “Azadlıq deyirəm”...). “Xəyalımda yallı getdi dağlarımız” şeirində Arazın poetik ifadəsi orijinaldır: Dağlar – əzəmət, qürur – millət qüruru. Araz – gözümün işıq çəkən damarında itən çay...

*İşıq aydınlıq, sərhəddir – Arazı itirəndir.
İdeya belədir:
Bax, indicə
Xəyalımda yallı getdi dağlarımız,
Araz boyu,
Tikan-tikan məftülləri
Xıncım-xıncım eladi–
Yallı getdi dağlarımız
Araz boyu...
Ciyərimin cadar-cadar təşnəsindən
Axıb-axıb getdin, Araz.
Gözlərimin işıq çəkən
Damarında itdin, Araz... [8, s.140]*

P.Qəlbinur Vətən obrazında insan, insanda məhəbbət, məhəbbətdə gözəllik, gözəllikdə Azadlıq görür. Şair “Azadlıq deyirəm”, “Hö-rümçək torunda can verən cücü”, “Sən buda”, “Qeybdən səslər” şeirlərini azadlıq mövzusunda yazıb. “Azadlıq deyirəm” şeirində Azadlığın bədii həqiqət meyarları, psixoloji dəyərləri ifadə olunub. Azadlıq – həsrət ideyası Durna obrazı ilə mənalandırılıb. Şeir başdan-başa assosiasiyalar üzərində qurulub. Təkrarsız təşbehlərdən, eyhamlardan, əyaniliyin epik başlanğıcından çıxış edən şair mücərrəd, fərdi Azadlıq insanını psixoloji, hissi-emosional olaraq əyaniləşdirib. Şair Vətənin maddi nemətlərinin onun özü üçün həm də bir bəla olduğunu, varından həm də bir əzab çəkdiyini anlamaq dərdi ilə ifadə edib [8, s.169].

Paşa Qəlbinurun azadlıq mövzusu təbii ki, Qarabağ mövzusunun çəkib gətirib. O, Qarabağ şeirlərində daha orijinaldır – poetizmlər əsas göstəricidir, fikir və mənəvi-psixoloji ağırlıq da onun tutumundadır. P.Qəlbinurda kitabın, Qara-

bağa çağırışın motivi, assosiasiyası, eyhamı ənənəvi, normativ deyil: Dirilər kimi getdik, uduzduq, Ruhlar kimi yağa, Qarabağa! – deyir.

P.Qəlbinur yaradıcılığında Qarabağ mövzusu ritorika, patetik publisistika deyildir. Mövzu, ideya və məzmunun yoğunluğu psixoloji-idraki fikir və düşüncə, zahirən təmkinli-təmkinsiz görünən, daxilən ağırlıq, narahatlığı dərindən çəkən forma – məzmun keyfiyyəti və sənətkar bağrından ayrılan ruhani ağırlığın, anlamaq dər-dinin əzab və işgəncəsidir – şair bu cür hökm edir, sözün divanını bu cür qürur, Qarabağ sən-gərində bu cür dayanır...

Şair fəlsəfi mühakimələrlə düşünməyi sevən sənətkardır. “Qəlbinur filosof-şairdir. Yalnız hissələrə, duyğulara deyil, fikrə, düşüncəyə də sırayət edir” [1, s.196]. Onun “Rənglər” silsiləsində R.Rza ənənəsi, forması davam etdirilib, qara assosiasiyasının bədii tutumunda – obyektiv və subyektiv dəyərləndirmə ifadəsini tapıb. “Qara” – şairə görə işarələr, simvollar, rəmzlər sistemidir. 3, 7, 40 ölmə, 41 müharibəyə işarədir. Paşa mühakimələr, qənaətlər, sorğular, suallar və hökmlər vasitəsilə “qara” fəlsəfəsinin bədii dərkini müxtəlif çalarlarda əks etdirib. Şairə görə həyatın son nöqtəsi ikidir: əvvəle qa-yıdış edən – son nöqtə və ölümlün o üzü. Fəqət “qara” qara yox – əməl qədər işıqdır!

B.Vahabzadə, M.Araz, X.Rza, N.Həsənzadə kimi, Paşa Qəlbinur da ömür haqqında yazıb. “An – P.Qəlbinur poeziyasında fəlsəfi tutumdur. Ömür – həyatın rəngi, tərəvəti, yaşayışı, ölüm – taxta qaşığa qiyas edilmiş qobudur. Mə-nalandırma və oxşatma P.Qəlbinur poeziyasının əsas xüsusiyyətidir.

*Ömür gedir yaraşıqda,
Ölüm taxta qasıqda. [8, s.392]*

P.Qəlbinur lirikasında dünyanın da obrazı var.

Şairin “Qorxuram dünyanın günahlarından”, “Yumurta yeyən ilan kimi”, “Səbr”, “Duyğu”, “Tanı” kimi şeirləri psixoloji ovqatda, mənəvi-fəlsəfi plandadır. Bu dünyanın səbri Vaqif Səmədoğlunun səbri qədərdir (“Səbr”), Gecələr görünür – duyulur dəniz (“Duyğu”), Səni tanıdırdım, tanıdım Vətən (“Tanı”).

P.Qəlbinurun təbiət mövzusunda şeirləri də az deyil. (“Novxanıda nar ağacı”, “O yay axşamı”, “Qızılgül”, “Üç yarpaq”, “Sarı gül”, “Dağlar” və başqaları).

Şairin poeziyasında “ışıq” mövzusu geniş yer tutur, yaradıcılığının əsas kredisinə çevrilib. “Məncə, çağdaş şeirimizdə bəlkə də ən işıqlı şairdi Paşa. Müşfiqin də şeirlərində belə işıq – Tanrı möhürü vardı. Niyə nakam Mikayıl Müşfiq düşdü yada? Mikayıl Müşfiqin, Paşa Qəlbinurun söz işığını görüb də bu işığın sehri-nə düşməmək mümkün deyil” [1, s.203].

P.Qəlbinur poeziyasında işığın bir müncəri sevgi, məhəbbətdir. Onun lirikasında orijinal məhəbbət şeirləri də çoxdur. “Paşa Qəlbinur gözəl şairdir. Çünki bu “gözəl” sözündə onun dünyanı şair kimi duyduğu və həkim kimi gördüyü “göz”, yəni şair və həkim kimi toxunduğu “əl” sözləri birləşib” [1, s.209].

“Yağış döyür pəncərəmi” şeirində örtülü təş-behlər əsasında təbiət motivi ilə insan əhvalının anı poetikləşdirilib:

*İldırımdan
İnfarkt olur göydə bulud!
Yağış döyür pəncərəmi: unut, unut... [8, s.407]*

P.Qəlbinur gözəlin göy gözlərinin şəklini orijinal təşbeh vasitəsilə nə qədər səmimi təsvir edib: Qar üstə gördüyüm mavi göyərçin – Sənin gözlərin...

Nəticə / Conclusion

Paşa Qəlbinurun poeziyasında modernist şeirin, müxtəlif “... izmlərin” izlərini, əlamət və xüsusiyyətlərini də axtarmaq olar. P.Qəlbinur şeirində dünya poeziyasının çağdaş bədii xüsusiyyətləri ilə səsleşə bilən məqamlar vardır. P.Qəlbinur poeziyasında vəzəndən və janrdan istifadə etməyin özünəməxsus yeniliyi də təbiidir. XX əsr Azərbaycan şeiri poetikasının öyrə-

Ədəbiyyat / References

1. Altay Məmmədov. Qəlbinur poeziyası XXI əsrin astanasında. Bakı: Gənclik, 1999.
2. Paşa Qəlbinur. Ay bir əlçim buluddur. Bakı: Yazıçı, 1984.
3. Aybəniz Əliyeva. Paşa Qəlbinur. Bakı: Gənclik, 1996.

Paşanın məhəbbət şeirləri anlardan doğulub, bu səbəbdən mətnləri də adətən qısa olur. P.Qəlbinur poeziyasında sevinən, gülən, yüngül obraz – təcəssüm yoxdur, ağrıyan, əzab çəkən poeziya – obraz var:

*Ürəyim hovuzda
ağ balıq kimi
Zarıyır...
Səsinə
eşidəmmirsən.
Tuflanlar dağdır, didir içimi.
Bayırda gün çıxıb, gündə çimirsən... [8, s.411]*

Paşa Qəlbinur lirik şairdir. Bununla belə, o, “Qara su, Göz dağı” adlı nəsr kitabı və “İdrak ətri” adlı esselər kitabının müəllifidir.

“Qara su” romanı 2008-ci ildə “Azərbaycan” jurnalında (№4) çap olunub. “Gənc yazarlar və sənətcilər” qurumu tərəfindən ilin ən yaxşı əsəri, 2011-ci ilin Milli Kitab Mükafatının 10 ən yaxşı əsərindən biri kimi dəyərləndirilib. Psixoloji-sürreal əsərdir.

“İdrak ətri” adlı esselər kitabında isə müəllifin uzun illər yazdığı elmi-fəlsəfi tədqiqat əsərləri – esseləri toplanıb.

Yeri gəlmişkən, bu il görkəmli sənətkarın 70 yaşı tamam olur. Bu münasibətlə hörmətli Paşa Qəlbinuru ürəkdən təbrik edir, ona möhkəm cansağlığı, yaradıcılıq uğurları arzulayıraq!

nilməsində milli sərbəst şeirimizin yaranması, inkişafı və çağdaş durumu sahəsində R.Rza, F.Qoca, R.Rövşən, V.Səmədoğlu, Ə.Salahzadə, Vaqif Bayatlı Önrərlə bərabər, P.Qəlbinurun da özümüllü xidmətləri vardır. “Paşanın poeziyası incə eyhamla sərt həqiqətin, müdrək düşüncə ilə lirik-psixoloji ovqatın kəsişdiyi məqamın şeiridir” [1, s.188].

4. Əlizadə Əsgərli. Fərdi üslubun poeziyası. Bakı: Vektor, 2017.
5. Paşa Qəlbinur. İdrak ətri (Esselər). Bakı: Şərq-Qərb, 2013.
6. Paşa Qəlbinur. İtmiş həsrət kimi (şeirlər). Bakı: Gəyütürk, 1996.
7. Paşa Qəlbinur. Qara su, Göz dağı (roman). Bakı: Şərq-Qərb, 2012.
8. Paşa Qəlbinur. Ağılıma gələnlər başıma gəldi. Bakı: Ozan, 2003.
9. Paşa Qəlbinur. Payız məktubu. Bakı: Gənclik, 1987.
10. Paşa Qəlbinur. Rəngli göz yaşları. Bakı: Yazıçı, 1990.
11. Paşa Qəlbinur. Təbabət poeziyanın fəlsəfi əyər kimi və ya maye işıq. Bakı: Ozan, 2002.
12. Vaqif Yusifli. Qəlbinur. Bakı: Gənclik, 1999.

О стилистических особенностях поэзии Паши Гальбинура

Ализаде Аскерли

Доктор филологических наук

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: ataemi@rambler.ru

Резюме. Паша Гальбинур, представитель азербайджанской поэзии XX-XXI веков, тесно связан с традициями силлабического и свободного стиха. Свою поэтическую пищу поэт черпал в основном из поэзии Микаила Мушфига, Расула Рзы, Али Керима, Фикрета Годжи и Вагифа Самедоглу. Он был знаком с поэзией Назима Хикмета, Жюлья Веркхарна, Уолта Уитмена, Владимира Маяковского, Сергея Есенина, Гарсиа Лорки и Анны Ахматовой. На его поэзию в целом повлияли литературно-философские течения. Для его творческого стиля и художественного текста характерны анаклизис, т.е. свободный слог, синкретическая ритмика. Наряду со всем этим в статье раскрываются тематические, идейно-содержательные и художественные особенности поэзии художника.

Ключевые слова: Паша Гальбинур, синкретическая ритмика, литературные направления, врач-поэт